

Тамара М. Малешев
Библиотека Матице српске,
Нови Сад
tamara.tamarica.m@gmail.com

Стручни рад
UDK 027.6:343.811-052
028.8:343.811-052
<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2019.61.1.7>

Оливера М. Топалов
Градска библиотека, Нови Сад
oliveratopalov@yahoo.com

Драгана П. Обрадовић
Библиотека Матице српске, Нови Сад
obradovicdragana24@gmail.com

ПОТЕНЦИЈАЛИ ЗАТВОРСКИХ БИБЛИОТЕКА У ПРОЦЕСУ РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ ОСУЂЕНИКА

Сажетак: Циљ овог рада је да укаже на проблем специјалних библиотека, а посебно затворских, који се огледа у начину организовања и финансирања у установама у којима библиотекарство није примарна делатност. Рад ових библиотека зависи од политике и потреба установа у којима су формиране. Даље, циљ рада је да укаже на проблеме затворских библиотека у обезбеђивању стручних радника и планске и континуиране набавке и ревизије књижног фонда. У казнено-поправним установама се кроз рехабилитацију стварају услови за повратак осуђеника, након издржане казне, у друштвену заједницу. Користећи потенцијале и услуге затворских библиотека читање може и треба да одигра своју улогу у овом важном и комплексном процесу. Укратко је приказан и рад Библиотеке казнено-поправног завода у Сремској Митровици.

Кључне речи: Затворске библиотеке, рехабилитација, едукација, Казнено-поправни завод, Сремска Митровица, читање, књиге, осуђеници.

Увод

Да бисмо појаснили улогу затворских библиотека, осврнућемо се на Закон о библиотечко-информативној делатности¹ у којем су, између осталог, дефинисане и врсте библиотека. На основу специфичности свог рада библиотеке се деле на: специјалне, школске, високошколске, универзитетске и библиотеке научноистраживачких института и установа. Специјалне библиотеке могу бити организоване у државним органима, органима територијалне и локалне самоуправе, јавним службама, привредним друштвима, политичким организацијама, верским заједницама и удружењима. Овако организоване библиотеке нису самосталне него делују у оквиру других организација којима то није примарна делатност.

Суд, као једну од предвиђених казни за утврђено кривично дело, одређује лишавање осуђеника слободе. Процес рехабилитације у периоду издржавања казне, у затворским условима, врло је комплексан и често дуг процес. Да би се учинио напредак ка жељеном циљу, рад и едукација су важни чиниоци деловања. Осуђеници, и у новонасталим околностима, имају право на учење, приступ информацијама и читање, где књига, тачније библиотека, може и треба да одигра важну улогу.

Рехабилитација и циљеви читања

У затворском окружењу осуђеник се суочава са околностима које за њега представљају новине: ограничено кретање, просторна скученост, специфично окружење (други осуђеници), већи број правила која се морају поштовати да би систем затвореног типа могао функционисати (време спавања, одмора, конзумирање хране, посете, начин одевања...).

Рехабилитација, која је и циљ овог компликованог процеса и комплексног система, може се остварити кроз три правца деловања:

- рад,
- слободно време (рекреација),
- едукација.

За време служења затворске казне осуђеници имају право на приступ информацијама, а поготово када се има у виду да им оне могу помоћи

---

¹ „Закон о библиотечко-информативној делатности”, *Службени гласник РС* бр. 52 (2011).

приликом поновног укључивања у друштвену заједницу. Када говоримо о едукацији као важном сегменту рехабилитације, свакако се мора споменути значај уметности и културе. Музика, филм (како играни тако и документарни), сликарство и вајарство, лепа књижевност и остали видови уметности и културе свакако доприносе овом процесу. Према досадашњим искуствима читање има највећу едукативну улогу како у образовању тако и у самообразовању појединца који се налази у овако специфичном и новом окружењу.

Читање у затворским условима делује у више праваца:

1. доприноси личном развоју,
2. утиче на оснаживање личности,
3. подстиче креативност,
4. омогућава модификацију и реконструкцију идентитета читаоца,
5. развија могућност за стицање и вежбање језичких вештина и јачање самосвести,
6. повећава разумевање и вредновање туђег мишљења, развијање емпатије и сензибилитета,
7. подстиче комуникацију.²

Све горе наведено говори у прилог чињеници колико је важно подстицати читање у процесу рехабилитације, што само потврђује значај унапређивања рада затворских библиотека. Развијање навике читања има за циљ и да се та навика негује кроз цео живот. Специфичности затворских библиотека произлазе из ограничености у сваком погледу у поређењу са условима у другим библиотекама. У зависности од степена ограничености кретања у затворима (отворена, затворена и полузатворена одељења) библиотечка грађа може бити доступна у просторијама библиотеке или се мора наручивати подношењем писменог захтева. Библиотечки радници у затворским библиотекама би поред уобичајених квалификација за професионално обављање послова, требало да имају и посебне вештине у познавању и побољшању међуљудских односа.

---

² Australian Library and Information Association, „ALIA, minimum Standard Guidelines for Library Services to Prisoners”, ALIA, <https://www.alia.org.au/about-alia/policies-and-guidelines/alia-policies/prison-guidelines> (преузето 3. 4. 2019).

Књижни фонд затворских библиотека

Шире гледано, књижни фонд затворских библиотека се донекле разликује од библиотека општег типа. Акцент при набавци књижног фонда дат је на књиге из области права и законодавства, популарне психологије, као и на литературу за усавршавање из ужих области интересовања појединца. Нису ретке ситуације када се у затворским установама ради на описмењавању појединаца који нису били у ситуацији да започну своје образовање раније.

Пожељно је да библиотечки фонд садржи:

- књиге: белетристика, биографије познатих личности, поезија, историја, религиозне теме, стручна литература и правне теме и књиге из законодавства. Посебан сегмент чине књиге за описмењавање и за самостално учење;

- часописе: локални, стручни, дневни, енигматски и часописи из области културе, уметности и спорта;

- ДВД-је и ЦД-е;

- референсну литературу: речници, енциклопедије и лексикони;

- стрипове и романи у сликама;

- приручнике са темама које су специфичне и корисне за карактеристично затворско окружење (баштованство, воћарство, грађевинарство, сточарство).

За што боље остваривање рехабилитације кроз читање потребно је да и у овим условима постоји међубиблиотечка позајмица, због специфичних потреба као што су грађа за следеће и слабовиде или библиотечки материјал на језицима народа и народности.

Планска набавка књижног фонда

Поред раније наведених специфичних потреба затворске популације за одређеном литературом постоји још један сегмент који утиче на набавку библиотечног материјала. Размишљања о повратку у друштвену заједницу су вероватно присутна током целог боравка у казнено-поправној установи, али се свакако интензивирају када је излазак изван, у том смислу осуђеницима су потребне актуелне информације о темама које су везане за повратак у друштвену заједницу. Часописи и новине које дају информације о тренутној потражњи за одређеним пословима, мо-

гућности адекватног и повољног смештаја уколико је то потребно, али и информације о постојању група за психолошку подршку. Један од начина набавке су и донације од стране других библиотека и заинтересованих институција. Међубиблиотечка позајмица је такође један од стандардних начина задовољења потреба за одређеним насловима када куповина није могућа. Фактори који утичу на избор књижног материјала за набавку су: одговарајуће теме, жеље, потребе и интересовања затвореника, заступљеност тема од уметничког, социјалног, научног и културног значаја, као и тачност, тј. актуелност садржаја.

Културни програм у затворским библиотекама

Организовање културно-уметничких програма у казнено-поправним установама је такође један од начина који доприносе раније поменутој потреби развијања навике за самообразовањем и читањем. Као додатно ангажовање које би употпунило рад затворских библиотека с истим циљем јесте и организовање следећих програма који су прилагођени специфичним условима казних установа:

- обележавање значајних датума из историје,
- уметничке радионице (сликарство, вајарство),
- музичке вечери (гостовања извођача или извођење од стране самих затвореника),
- радионице писања,
- квизови (постојање могућности добијања награда),
- књижевни клубови (читање делова омиљених дела или песама),
- вече са аутором (најбоље по жељи самих затвореника).

Казнено-поправни завод у Сремској Митровици

Казнено-поправни завод чија је зграда изграђена у периоду од 1895. до 1899. за време угарског цара Фрање Јосипа, као земаљска казнионица, највећи је завод овог типа у Србији. По степену обезбеђења спада у затворене установе са полуотвореним, отвореним, затвореним и одељењем за извршење мере притвора. Просечно бројно стање је око 2.000 осуђених лица и око 60 притвореника који се налазе у истражном одељењу. Ово је једина установа у систему извршења кривичних санкција у Републици Србији у којој казне издржавају и страни држављани. Поред објеката који се налазе

у оквиру самог Завода (управна зграда, одељења, спортски објекти), постоје и објекти као што су: хотел „Срем” на периферији Сремске Митровице и у Сокобањи хотел „Моравица”, такође и привредна јединица „Пролеће”, која се бави туризмом и угоститељством, као и ратарском и сточарском производњом, привредна јединица „Дубрава” која у свом оквиру садржи металски погон, дрвни погон као и картонажу и штампарију. У Заводу раде и библиотека, школа, болница, црква, дом културе, одмаралиште за осуђе-на лица, позоришна и биоскопска сала, тако да је Завод потпуно опремљен садржајима за квалитетно коришћење слободног времена.

Сарадња са друштвеном заједницом и локалном самоуправом омогућила је 2017. године отварање азила за напуштене псе о којима се старају штићеници овог дома. У Заводу постоје и уметничке радионице у којима се учи сликање, вајање и резбарење, као и радионице лепог писања и свирања. Осуђеници који имају уметничких талената учествују на изложбама и културним манифестацијама, а такође и продају своје радове.

Библиотека Казнено-поправног завода Сремска Митровица

Највећи казнено-поправни завод у Србији поседује и највећу библиотеку специјалног типа у земљи, која је физички подељена у три дела. Два дела Библиотеке се налазе у отвореном делу Завода и један у затвореном и полузатвореном. Библиотека је мало спомињана у јавности, али је важан чинилац у раду Завода јер трећина осуђених лица чини њено чланство.

У разговору са васпитачем³, који поред својих редовних стручних послова ради и послове библиотекара, сазнајемо де се књижни фонд попуњава како донацијама тако и куповином. Библиотека је највише донација добијала од установа и институција као што су Библиотека Матице српске, Српска православна црква, Основни суд Сремске Митровице и других организација али и од појединаца.

На основу годишњег извештаја из 2018. године⁴ фонд ове библиотеке броји око 16.000 књига од којих се 12.258 библиотечких јединица налази у отвореном делу, а око 4.000 у полуотвореном и затвореном делу. Белетристика чини 80% фонда, док остали део чине стручна литература

³ Тамара Малешев, *Инџервју Ненада Крсџића*, Нови Сад, 7. 2. 2019.

⁴ Малешев, *Инџервју Ненада Крсџића*.

и уџбеници за школу која постоји у Заводу. С обзиром на то да у Заводу казну издржавају и страни држављани, библиотека поседује и књиге на страним језицима и то око 300 дела на енглеском језику, 200 на руском и италијанском, а такође има и књига на турском и бугарском језику, као и мањи број речника.

Смештај књига је решен тако што су књиге подељене по националним књижевностима, а унутар тих група су уређене по азбучном реду аутора. На тај начин олакшан је избор грађе, с обзиром на то да су књиге у отвореном приступу, тј. да осуђеници могу и сами приступати полицама и бирати наслове. Затвореници поседују чланске карте и могу да долазе у библиотеку једном недељно и задуже до три књиге на најдуже 15 дана. Уколико отуђе или оштете књиге, против њих се подноси дисциплинска пријава за оштећене ствари у власништву Завода. Дневно се у просеку изда између 380 и 400 књига. У библиотеци, на издавању књига, раде и осуђеници под надзором васпитача, три осуђеника раде у отвореном делу, а један у затвореном делу библиотеке. Иако је рад осуђеника на овим пословима у циљу рехабилитације, то не би требало да искључи стално запосленог библиотекара који би осигурао стручан и квалитетан рад.

Према евиденцији најчитаније књиге су дела наших и страних класика књижевности, Достојевског, Толстоја, Андрића, Црњанског, Селимовића, Пекића а такође се тражи и бестселер литература, савремени аутори, као и стручна литература из области права и законодавства.

У Библиотеци не постоји пракса међубиблиотечке позајмице и не постоји могућност коришћења друге врсте грађе, као што су ДВД-ји и ЦД-и. Међубиблиотечка позајмица је један од важних видова сарадње и ствара могућност за бољу повезаност са другим библиотекама и требало би је уврстити у редовне послове. Од новина се набавља неколико наслова дневних часописа. У библиотеци не постоји могућност коришћења интернета и читаонице, па осуђеници позајмљене књиге читају у својим смештајним јединицама. Уколико би се решило питање простора читаонице, осуђеницима би се могло омогућити да имају приступ интернету и то само сајтовима које би одобрила управа Казнено-поправног дома (е-књиге, каталози издавачких кућа и књижара...).

Сарадња Завода са друштвеном заједницом се огледа у организовању промоција књига, донацијама и пројектима везаним за унапређење рада са осуђеницима, као и праћење рада и иновација у установама сличног типа у другим земљама. У оквиру такве сарадње сремскомитровачка Књижевна заједница је организовала неколико књижевних вечери у Заводу и прикупила велики број књига за библиотеку, а такође је омогућила из-

давање збирке песама затвореника Богдана Тителца, *Савршена вечност*, 2015. године.

Надзор над радом Библиотеке, по Закону о библиотечно-информационој делатности, врши библиотека из Сремске Митровице „Глигорије Возаровић”.

Закључак

Проблем на који наилазе затворске библиотеке је недовољно препозната улога у унапређивању васпитно-образовног рада са осуђеницима на њиховој рехабилитацији. Један од начина у превазилажењу овог проблема је боље презентовање конкретних потреба и остварених резултата широј друштвеној заједници и надлежним институцијама путем медија.

Међубиблиотечку позајмицу која не функционише, а један је од начина побољшања квалитета библиотечких услуга, потребно је увести у праксу. Потребно је размотрити могућност употребе интернета под надзором и у ограниченом временском периоду.

Финасирање затворске библиотеке могло би се побољшати уколико би се запослени више ангажовали у осмишљавању пројеката и њихове реализације, те што је могуће лакше остварити запошљавање стручних кадрова. Присутност и ангажовање обученог библиотекара обезбедило би квалитетније и стручније обављање целокупног процеса од набавке, инвентарисања, обраде, смештаја фонда до издавања књига.

Имајући у виду изолованост и ограничења која подразумевају поштовање одређених правила како би функционисао тако комплексан и специфичан систем, оправданост постојања библиотеке у овим условима се не доводи у питање.

Literatura:

1. Australian Library and Information Association. „ALIA, minimum Standard Guidelines for Library Services to Prisoners”, ALIA, <https://www.alia.org.au/about-alia/policies-and-guidelines/alia-policies/prison-guidelines> (preuzeto 3. 4. 2019).
2. Blic. „Iza rešetaka postali umetnici”. <https://www.blic.rs/vesti/vojvodina/iza-resetaka-postali-umetnici-blic-sa-zatvorenicima-u-sremskoj-mitrovici-koji-su/qzckeeet> (preuzeto 31. 3. 2019).
3. Bugarić, Željka i Ljiljana Mikšaj Todorović. „Čitanje i rehabilitacija zatvorenika”. *Čitalište* 13, 25 (2014): 70–84.
4. Malešev, Tamara. *Intervju Nenada Krstića*. Novi Sad (7. 2. 2019).
5. „Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti”. *Službeni glasnik RS* br. 52 (2011), <http://www.kultura.gov.rs/cyr/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/-zakon-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti> (preuzeto 3. 4. 2019). (na ćirilici)

Tamara M. Malešev

Matica Srpska Library, Novi Sad
tamara.tamarica.m@gmail.com

Olivera M. Topalov

Novi Sad City Library
oliveratopalov@yahoo.com

Dragana P. Obradović

Matica Srpska Library, Novi Sad
obradovicdragana24@gmail.com

THE POTENTIAL OF PRISON LIBRARIES IN THE PROCESS OF INMATE REHABILITATION

Abstract: The goal of this paper is to address the problem of special libraries, especially in prisons, which is manifested through organization and financing in institutions where libraries are not the primary focus. The functioning of these libraries depends on the policies and needs of the institutions in which they were formed. Furthermore, the goal of the paper is to point to the problems of prison libraries in employing expert staff and achieving planned and continuous supply and revision of the book stock. Though rehabilitation in correctional facilities, conditions are made for inmates' return to society after their designated period spent in prison. Using the potential and services of prison libraries, reading can and should have a role in this important and complex process. Finally, a short presentation is given of the work of the Library in the correctional facility of Sremska Mitrovica.

Keywords: prison libraries, rehabilitation, education, correctional facility, Sremska Mitrovica, reading, books, inmates.

Примљено: 13. априла 2019.

Исправке: 20. маја 2019.

Прихваћено: 3. јуна 2019.